

สหายนธรรม ญาติธรรมกับการสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุในทศวรรษ 2490*

ก๊วพร อภัยวัฒน์**

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ศึกษาประวัติศาสตร์พุทธศาสนาโดยมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่พุทธทาสภิกขุ เพื่อทำความเข้าใจว่าเหตุใดพระสงฆ์หนุ่มบ้านนอกผู้สมณศักดิ์น้อยเช่น พุทธทาสภิกขุถึงเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยจนกระทั่งได้รับการยอมรับในฐานะพระสงฆ์ผู้ทรงภูมิ จากบริบทของสังคมไทยที่มีการตื่นตัวในการศึกษาพุทธศาสนาไทย ปัญญาชนไทยจำนวนหนึ่งหันมาสนใจศึกษาพุทธศาสนาที่มีคำอธิบายสอดคล้องกับหลักเหตุผล พุทธทาสภิกขุสร้างสรรค์ผลงานประพันธ์ทางพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับความต้องการของปัญญาชนไทยในทศวรรษที่ 2470 จนกระทั่งทำให้พวกเขาสนับสนุนพระสงฆ์หนุ่มผู้มากความสามารถเช่นพุทธทาสภิกขุ แม้ว่าพวกเขาจะมีแนวคิดและบทบาททางการเมืองที่แตกต่างกัน แต่สิ่งดังกล่าวกลับไม่เป็นปัญหาต่อการสนับสนุนพระสงฆ์รูปเดียวกัน พวกเขาสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุผ่านหน่วยงานและองค์กรที่พวกเขาเข้าไปมีบทบาท จนกระทั่งทำให้ผลงานและแนวคิดของพุทธทาสภิกขุได้รับการยอมรับในเวลาต่อมา

คำสำคัญ: พุทธทาสภิกขุ, ปัญญาชนไทย, การสร้างการยอมรับ

Abstract

This paper aimed to study the history of Buddhism focusing on Buddhadasa Bhikkhu's background in order to understand the reasons why a young rustic monk with low priest of rank has played important roles in Thai society until being revered as a high intellect monk at that period. This leads to increasing awareness of studying Buddhism. A number of Thai intellectuals turned their attention to studying Buddhism whose descriptions are consistent with reasons and logics. Buddhadasa Bhikkhu is the first monk creating Buddhist composing works that met the needs of Thai intellectuals during B.E. 2470 until Buddhadasa Bhikkhu, a highly talent monk was supported by Thai intellectuals. The differences in concepts and political roles of Thai intellectuals did not generate the problems for supporting Buddhadasa Bhikkhu. They made the establishment of acceptance of Buddhadasa Bhikkhu through related agencies and organization until Buddhadasa Bhikkhu's works and name have become renowned later.

Keywords: Buddhadasa Bhikkhu, Thai intellectuals, the establishment of acceptance

* บทความนี้ปรับปรุงจากส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาโทเรื่อง “คนดีสำคัญกว่าทุกสิ่ง” ญาติธรรมกับการสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุในสังคมไทย พ.ศ. 2475 -2529 ของผู้เขียน

** นิสิตปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทนำ

“พุทธศาสนาของท่านปานขุนเขา แต่แสนเบาสบายอย่างว่างน้ำหนัก
และตัวตนของท่านนั้นใหญ่หนัก ใหญ่ด้วยหลักให้สละละตัวตน
เราต้องรอไม่น้อยเป็นร้อยปี จึงจะมีคนอย่างนี้เกิดสักหน
อาจารย์ปีพันปีมีสักคน อยู่ในโลกแต่หลุดพ้นจากโลกไป”¹

บทกลอนข้างต้นแต่งโดยกวีรัตนโกสินทร์อย่างเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์หนึ่งในศิษย์ของพุทธทาสภิกขุ เนาวรัตน์แต่งบทกลอนนี้เนื่องในโอกาสการจัดงานเฉลิมฉลองอายุครบรอบ 80 ปี พุทธทาสภิกขุได้รับการยอมรับว่าเป็นสงฆ์ผู้สร้างคุณูปการแก่วงการพุทธศาสนาไทย บริษัทสังคมไทยในศตวรรษ 2470 กำลังตื่นตัวต่อการศึกษาพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกอย่างสมาคมมหาโพธิ์ (Maha Bodhi Society) ประเทศอังกฤษที่เผยแพร่องค์ความรู้พุทธศาสนาผ่านวารสารของสมาคมที่ชื่อว่า วารสารมหาโพธิ์ (Mahabodhi Review) ที่ตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้พุทธศาสนาในพระไตรปิฎกได้รับการยอมรับว่าเป็นคำสอนทางศาสนาที่เป็นเหตุผล² ปัญญาชนและข้าราชการไทยแสวงทางเลือกในการศึกษาพุทธศาสนา ท่ามกลางบรรยากาศของการแสวงหาทางเลือกสมัยใหม่นามพุทธทาสภิกขุปรากฏครั้งแรกผ่านวารสารหนังสือพิมพ์พุทธศาสนาเมื่อ พ.ศ. 2476 วารสารหนังสือพิมพ์พุทธศาสนามีแนวคิดที่สนับสนุนให้พุทธศาสนิกชนใช้ศักยภาพของมนุษย์ศึกษาพุทธศาสนาเพื่อนำมาพัฒนาและปรับปรุงตนให้พบกับความสำเร็จทางด้านจิตใจ การศึกษาพุทธศาสนาก่อนหน้านี้เป็นเรื่องส่วนตัวของผู้ใฝ่เข้าถึงนิพพานเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่ม ความเข้าใจของประชาชนส่วนใหญ่เชื่อว่าพุทธศาสนาเป็นหนทางสู่ความสำเร็จในโลกหน้าที่มาจากการสะสมผลบุญในชาตินี้ผ่านการทำบุญเพื่อสะสมบารมีความดี พุทธทาสภิกขุกลับนำเสนอความสำคัญของการศึกษาพุทธศาสนาในฐานะความรู้ที่ช่วยยกระดับจิตใจมนุษย์และเสนอให้เห็นว่าหลักธรรมของพระพุทธองค์เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน พุทธทาสภิกขุได้นำเสนอทางเลือกใหม่ในการศึกษาพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับค่านิยมของปัญญาชนไทย

ความหลากหลายของกลุ่มญาติธรรม³ ทั้งสายอาชีพและแนวคิดการเมืองถือเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มญาติธรรมของพุทธทาสภิกขุ ญาติธรรมของพุทธทาสภิกขุประกอบด้วยกลุ่มข้าราชการไทยและนักเขียนปัญญาชนหัวก้าวหน้า⁴ ข้าราชการตุลาการ ผู้พิพากษาเป็นปัญญาชนไทยกลุ่มแรกที่เข้ามาสนับสนุน

¹ บทกลอนนี้ชื่อว่า “คารวะท่านพุทธทาส” แต่งโดยเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์แต่งเนื่องในโอกาสการจัดงานเฉลิมฉลองอายุครบรอบ 80 ปีของท่าน เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2529 การจัดงานล้ออายุของพุทธทาสภิกขุครั้งนี้ถือเป็นวาระสำคัญต่อกลุ่มญาติธรรม เนื่องจากท่านอาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ครบรอบอายุตรงตามพุทธประวัติของพระพุทธองค์ที่ทรงดับขันธและปรินิพพานขณะที่มีพระชนม์ 80 ปี กลุ่มญาติธรรมของพุทธทาสภิกขุเลือกโอกาสที่มีนัยยะสำคัญสะท้อนให้เห็นการยกย่องพุทธทาสภิกขุในฐานะสาวกผู้ดำเนินชีวิตตามรอยพระพุทธองค์

² Suniti Kumar Chatterji. (1952). *Maha Bodhi Society of India : diamond jubilee souvenir 1891-1951*. pp. 157 - 160.

³ ญาติธรรมเป็นคำที่ผู้เขียนใช้เรียกบุคคลที่ติดต่อกับพุทธทาสภิกขุผ่านจดหมายและบุคคลผู้ศึกษาผลงานการประพันธ์ของพุทธทาสภิกขุที่นอกจากเหนือจากกลุ่มสหยาธรรม

⁴ พวกเขาเหล่านี้มีอุดมการณ์ทางการเมืองก้าวหน้า ผู้เขียนจึงขอเรียกกลุ่มปัญญาชนเหล่านี้ว่ากลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้า เนื่องจากมีแนวคิดการเมืองที่ต้องการพัฒนาประเทศไปสู่สิ่งที่ดีกว่าในขณะนั้น

พุทธทาสภิกขุในการศึกษาพุทธศาสนา พุทธทาสภิกขุยกย่องให้ปัญญาชนที่สนับสนุนท่านในระยะแรกก่อนที่ท่านจะมีชื่อเสียงเป็นสหાયธรรม สหાયธรรมของพุทธทาสภิกขุมีรายชื่อดังนี้ พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์¹ เป็นสหાયธรรมหมายเลขหนึ่ง พระดุลยพากย์สุวัฒน์ (ปีณท์ บัทมสถาน)² เป็นสหાયธรรมหมายเลขสอง สัณญา ธรรมศักดิ์³ สหાયธรรมหมายเลขสาม

ในขณะที่กลุ่มฆราวาสไทยอีกกลุ่มที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคมว่ามีแนวคิดทางการเมืองก้าวหน้า ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงในวงการประพันธ์ที่วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาล เนื่องจากพวกเขาเหล่านี้มีอุดมการณ์ทางการเมืองก้าวหน้าที่ต้องการพัฒนาประเทศไปสู่สิ่งที่ดีกว่าในขณะนั้น ผู้เขียนเรียกกลุ่มญาติธรรมเหล่านี้ว่ากลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้า ปัญญาชนหัวก้าวหน้าผู้เป็นญาติธรรมของพุทธทาสภิกขุมีรายชื่อดังนี้ กุหลาบ สายประดิษฐ์⁴, วิลาศ มณีวัต⁵, นายสมัคร บุราวาศ⁶,

¹ เมื่อย้อนไปดูภูมิหลังครอบครัวและการศึกษาก็จะพบว่าท่านเป็นนักเรียนทุนรุ่นแรกๆ ของกระทรวงยุติธรรม อันเป็นช่วงเวลาที่ต้องการสร้างนักกฎหมายซึ่งเป็นอาชีพใหม่ของประเทศไทย พระยาลัดพลีฯ จึงได้รับทุนเดินทางไปศึกษาต่อวิชากฎหมายที่ประเทศอังกฤษ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2460 สามารถสอบไล่ชั้นเนติบัณฑิตและเข้าเป็นสมาชิกเนติบัณฑิตสภาอังกฤษ หลังจากนั้นเดินทางกลับประเทศไทยเพื่อมารับราชการเป็นผู้พิพากษา หลังจากนั้นเมื่อพ.ศ. 2467 พระยาลัดพลีฯ จึงเริ่มอาชีพอาจารย์สอนกฎหมายที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม พร้อมๆ ไปกับการรับราชการในกระทรวงยุติธรรม ในทศวรรษ 2470 สถานะทางสังคมของพระยาลัดพลีฯ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในวงการกระทรวงยุติธรรมที่ข้าราชการและนักการเมืองให้เคารพนับถือ

² ผู้เป็นคณกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) กับพุทธทาสภิกขุเมื่อ พ.ศ. 2494 พระดุลยพากย์สุวัฒน์ เข้าไปดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงยุติธรรม ท่านได้จัดโครงการอบรมผู้ที่เข้ารับราชการศาลยุติธรรมด้วยการนิมนต์พุทธทาสภิกขุมาแสดงธรรมแก่ข้าราชการกลุ่มนี้

³ สัณญาขณะนั้นเป็นนักเรียนกฎหมายของรัฐบาลเมื่อเขากลับมาจากการศึกษากฎหมายที่ประเทศอังกฤษ เมื่อพ.ศ. 2476 สัณญาได้รับราชการผู้พิพากษาและอาจารย์สอนกฎหมายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁴ ปัญญาชนคนสำคัญที่พุทธทาสภิกขุเลือกสานสัมพันธ์ก่อนเป็นคนแรกๆ เนื่องจากกุหลาบเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงในวงการสื่อสิ่งพิมพ์และในฐานะนักเขียนปัญญาชนที่มีชื่อเสียง พุทธทาสภิกขุเขียนจดหมายถึงกุหลาบขณะที่เขาดำรงตำแหน่งบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ประชาชาติ

⁵ พันเพเป็นคนสุราษฎร์ธานี และได้มีโอกาสศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย หลังจากนั้นจึงเข้าสอบที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. 2482 จึงเข้าศึกษาต่อที่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีจุดเริ่มต้นความสัมพันธ์ของวิลาศกับพุทธทาสภิกขุเริ่มขึ้นมาจากการที่วิลาศเริ่มเขียนหนังสือตั้งแต่ยังเป็นนิสิต วิลาศขอให้พุทธทาสภิกขุเขียนบทความพุทธศาสนาเพื่อนำมาตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิลาศพากุหลาบเดินทางไปปฏิบัติธรรมที่สวนโมกข์

⁶ เมื่อเราดูประวัติการศึกษาของ สมัคร บุราวาศสอบชิงทุนไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษที่ Royal School of Mines, Imperial College of Science and Technology, London University เขาได้เลือกศึกษาในสาขาวิศวกรรมเหมืองแร่ เมื่อกลับมาประเทศไทยจึงเข้ารับราชการที่กรมที่ดินและกรมโลหกิจ บทบาทของสมัครในสังคมไทยนั้นเรียกได้ว่าเขาเป็นปัญญาชนผู้ริเริ่มการศึกษาวิศวกรรมในประเทศไทย เขาเป็นหนึ่งใน ผู้ก่อตั้งแผนวิศวกรรมเหมืองแร่ขึ้นในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนั้นในช่วงพ.ศ. 2482 - 2489 เขาจึงปฏิบัติรับราชการที่กรมโลหกิจ พร้อมๆ ไปกับการเป็นอาจารย์สอนวิชาการเหมืองแร่ ในจดหมายส่วนตัวระหว่างทั้งสองท่านแสดงให้เห็นจุดเริ่มต้นความสัมพันธ์ที่พุทธทาสภิกขุแสดงเจตจำนงแก่สมัครว่าท่านขอแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องวิทยาศาสตร์ในประเด็นที่ว่าพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์มีส่วนสอดคล้องและแตกต่างอย่างไรรวมทั้งหลักการของวิทยาศาสตร์เป็นอย่างไรบ้าง

ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร¹ กลุ่มสหายนธรรมและญาติธรรมที่มีแนวคิดทางการเมืองแตกต่างกันดูจะไม่เป็นปัญหาต่อการยอมรับพระสงฆ์รูปเดียวกัน พวกเขาได้สนับสนุนให้พุทธทาสภิกขุประสบความสำเร็จในการเผยแพร่พุทธศาสนา จากบทบาททางด้านการเมืองของพวกเขา มีกลุ่มงานวิจัยได้มุ่งเน้นคำอธิบายไปที่การตั้งคำถามต่อแนวคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุว่าท่านสนับสนุนหรือท่านมีแนวคิดทางการเมืองแบบใดมากกว่าที่จะศึกษาบทบาทของกลุ่มญาติธรรม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีการศึกษาบทบาทญาติธรรมเลยเพียงแต่องานวิจัยที่ศึกษาประเด็นญาติธรรมของพุทธทาสภิกขุมีอยู่อย่างจำกัดดังนี้ งานเล่มแรกที่ศึกษาบทบาทของพวกเขาอย่างเป็นระบบคืองานของ สุจิตรา ประยูรพิทักษ์ เรื่อง “Buddhadasa’s Movement : An Analysis of Its Origins, Development, and Social Impact.”² ศึกษาบทบาทของพุทธทาสภิกขุที่สต่อพระสงฆ์และฆราวาส สุจิตราวิเคราะห์ว่าการเผยแพร่พุทธศาสนาผ่านวารสารหนังสือพิมพ์พุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุทำให้เกิดการยอมรับความสามารถของท่าน พระสงฆ์และฆราวาสธรรมเหล่านี้สนใจศึกษาแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ การนำแนวคิดของพุทธทาสภิกขุเผยแพร่ไปยังชุมชนหรือองค์กรพุทธศาสนาในที่ต่างๆ อย่าง มหาวิทยาลัย, โรงเรียน, โรงพยาบาล³ เช่น การเกิดสวนพุทธธรรมที่จังหวัดเชียงใหม่โดยเจ้าชื่นลีโรรส, การก่อตั้งองค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาของปุ่น จงประเสริฐ สุจิตราวิเคราะห์ว่าเป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวทางพุทธศาสนาไทยสมัยใหม่ เพราะองค์การเหล่านี้เผยแพร่แนวคิดของพุทธทาสภิกขุไปในพื้นที่ต่างๆ ทำให้แนวคิดของพุทธทาสภิกขุแพร่หลายในสังคมไทย งานวิจัยของสุจิตราได้ตอบคำถามที่ว่าทำไมพุทธทาสภิกขุมีบทบาทในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องเพราะองค์การพุทธศาสนาได้นำแนวคิดของท่านไปประยุกต์กับการแก้ปัญหาในประเด็นต่างๆ แต่ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาและให้ความสำคัญกับกลุ่มญาติธรรมสงฆ์และปราชญ์ท้องถิ่นเป็นสำคัญ

นอกจากงานวิจัยของสุจิตราแล้วยังมีงานที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธทาสภิกขุกับญาติธรรมอย่างเป็นระบบคืองานศึกษาของ โทโมมิ อิโตะ (Tonomi Ito) เรื่อง *Modern Thai Buddhism and Buddhadasa Bhikku: A Social History*⁴ งานชิ้นนี้ของอิโตะมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่บทบาทของพุทธทาสภิกขุในสังคมไทย ความน่าสนใจในงานชิ้นนี้คือการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างพุทธทาสภิกขุและศิษย์ของท่าน ในงานของอิโตะได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์ของพุทธทาสภิกขุที่มีแนวคิด

¹ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทรเข้าศึกษาที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในขณะที่เขาศึกษาอยู่นั้นเขาเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. 2477 -2478 รวมทั้งได้รับเลือกเป็นนายกสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลังจากจบการศึกษาเมื่อพ.ศ. 2479 ประเสริฐ ทรัพย์สุนทรเป็นนิสิตอักษรศาสตร์รุ่นที่ 2 และเป็นปัญญาชนคนแรกของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่จบอักษรศาสตร์ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วประเสริฐเข้ารับราชการครูที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย หลังจากการสอนหนังสือไปได้ไม่นานประเสริฐตัดสินใจลาออกจากราชการครูและลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสุราษฎร์ธานีจนกระทั่งได้เข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมือง ประเสริฐมีโอกาสพบกับพุทธทาสภิกขุก่อนที่จะท่านจะมีชื่อเสียงในวงการพุทธศาสนาไทย พุทธทาสภิกขุขอให้ประเสริฐเขียนบทความมาตีพิมพ์ในวารสารหนังสือพิมพ์พุทธศาสนา ประเสริฐมักจะเขียนจดหมายมาบอกเล่าเรื่องราวในชีวิตของเขาพร้อมปรึกษาปัญหาส่วนตัวและการแลกเปลี่ยนความรู้ทางพุทธศาสนาเป็นประจำ จนกระทั่งราว พ.ศ. 2479 เป็นต้นไปประเสริฐเริ่มพูดถึงพุทธศาสนากับการเมืองพร้อมกับกล่าววาทศิลป์อันมีเสน่ห์เนื้อหาและหลักการใกล้เคียงกับพุทธศาสนา

² Suchira Payulpitack. (1991). *Buddhadasa’s Movement : An Analysis of Its Origins, Development, and Social Impact*.

³ *Ibid.* pp. 156.

⁴ Tonomi Ito. (2012). *Modern Thai Buddhism and Buddhadasa Bhikkhu : a social history*.

ทางการเมืองแตกต่างกันระหว่างกลุ่มข้าราชการไทยอย่างสัญญา ธรรมศักดิ์และ เจ้าคุณลัดพลีธรรมประคัลภ์กับกลุ่มศิษย์ผู้นิยมลัทธิมาร์กซ์มาจากการตื่นตัวในการศึกษาพุทธศาสนา อิโตะอธิบายว่าการที่พุทธทาสภิกขุมีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มข้าราชการชนชั้นนำไทยส่งผลให้ชื่อเสียงของท่านได้รับการเผยแพร่ไปในสังคมวงกว้างได้ง่ายมากขึ้น

ในงานวิจัยสองเรื่องนี้ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธทาสภิกขุกับกลุ่มศิษย์ของท่านที่มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่แนวคิดของพุทธทาสภิกขุให้แพร่หลายในสังคมไทยผ่านองค์กรหรือหน่วยงานที่พวกเขาสังกัด แต่งานวิจัยกลุ่มนี้ไม่ได้อธิบายบทบาทของกลุ่มญาติธรรมที่มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนพุทธทาสภิกขุให้ได้รับการยอมรับในสังคมไทย ในงานชิ้นนี้ผู้เขียนมุ่งศึกษาบทบาทของสหายนธรรมและญาติธรรมที่สนับสนุนพุทธทาสภิกขุให้ประสบความสำเร็จในการเผยแพร่พุทธศาสนาผ่านการสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุใน 2 ประเด็นคือ 1. การสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุในการตีความพุทธศาสนา 2. การสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุท่ามกลางบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์ในยุคสงครามเย็น

สหายนธรรม ญาติธรรมกับการสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุในทศวรรษ 2490

1. การสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุกับการตีความพุทธศาสนา

ในพุทธศตวรรษที่ 25 เกิดการตื่นตัวในการศึกษาพุทธศาสนาในสังคมไทย ปัญญาชนไทยแสวงหาองค์ความรู้ พุทธศาสนาที่สร้างเสริมปัญญาและไม่ใช้ความเชื่อที่มลายในเรื่องเหนือธรรมชาติ การเกิดขึ้นของปริณทลสาธารณะทางพุทธศาสนา (buddhist public sphere)¹ ไม่ว่าจะเป็องค์กรพุทธศาสนาหรือแม้แต่การผลิตวารสารสื่อสิ่งพิมพ์พุทธศาสนาเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ เมื่อวารสารหนังสือพิมพ์พุทธศาสนาดับแรกตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้พุทธศาสนาที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของพุทธศาสนาในฐานะเครื่องมือที่ยกระดับจิตใจมนุษย์ไปสู่ความดี ภายใต้บรรยากาศการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้พุทธศาสนาในสังคมไทย กลุ่มญาติธรรมเล็งเห็นว่าการศึกษาของพุทธทาสภิกขุจะเป็นประโยชน์แก่สังคมไทย กลุ่มปัญญาชนไทยเลือกสนับสนุนและเผยแพร่แนวคิดของพุทธทาสภิกขุมากกว่าแนวคิดอื่นๆ การเลือกรับแนวคิดใหม่มาแทนที่ความคิดเก่าของคนกลุ่มหนึ่งในสังคมสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาเชื่อว่าองค์ความรู้พุทธศาสนาใหม่มีประโยชน์มากกว่าความรู้เดิม กลุ่มสหายนได้แนะนำภิกษุหนุ่มผู้มากความสามารถให้เป็นที่รู้จักในหมู่ปัญญาชนไทยผ่านการนิมนต์พุทธทาสภิกขุมาแสดงธรรมบรรยายในกรุงเทพฯ จากเดิมชื่อเสียงของท่านจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มผู้อ่านวารสารหนังสือพิมพ์พุทธศาสนา การเผยแพร่แนวคิดของพุทธทาสภิกขุไปยังปริณทลสาธารณะทางพุทธศาสนาก่อให้เกิดการปะทะทางภูมิปัญญาระหว่างองค์ความรู้พุทธศาสนาสมัยใหม่และการศึกษาพุทธศาสนาจารีตเช่น ปาฐกถาธรรมเมื่อ พ.ศ. 2491 เรื่อง “ภูเขแห่งวิถีพุทธธรรม”

ภูเขแห่งวิถีพุทธธรรม พุทธทาสภิกขุกับการเผยแพร่องค์ความรู้พุทธศาสนาสมัยใหม่

หัวข้อปาฐกถาธรรมที่ชื่อว่า “ภูเขแห่งวิถีพุทธธรรม” เมื่อพ.ศ. 2491 พุทธทาสภิกขุกล่าวว่าปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาพุทธศาสนาอยู่ที่การหลงยึดติดในตัวตน ความสุขหรือแม้แต่การยึดติดรูปเคารพพระพุทเจ้าด้วยการกราบไหว้ การหลงยึดติดกับความรู้สึกและความศรัทธากลายเป็นภูเขาที่ขัดขวางการเข้าถึงนิพพาน (ความสุขที่แท้จริง) ความว่า

¹ Ibid. pp. 153.

“...ตามที่เราจะสังเกตเห็นได้ทั่วไป จนเกือบเรียกได้ว่ามีแก่ทุก ๆ คน นั่นคือ ถ้าเกิดตั้งปัญหาถามขึ้นมาว่าอะไรเป็นเครื่องปิดบังพระนิพพาน อันเป็นตัวพุทธธรรมที่เราประสงค์จะเข้าถึงแล้ว เราจะพบคำตอบว่า “พระพุทธเจ้า” นั้นเองกลับมาเป็นภูเขามหิมาลัยที่บังพระนิพพาน สภาพการณ์เช่นนี้กำลังมีอยู่ในจิตใจของพุทธบริษัททั่ว ๆ ไป ซึ่งถ้ากล่าวให้สั้น ๆ ตรง ๆ ที่สุดก็จะกล่าวว่าคุณานทั้งหลายไม่เข้าถึงพุทธธรรม ก็เพราะว่า “พระพุทธเจ้าตามทัศนะของท่าน” ขวางหน้าท่านอยู่...”¹

หลังจากการปาฐกถาธรรมครั้งนี้ก่อให้เกิดความข้องใจต่อแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ พระทีปย์ปริยญา (ธูป กลัมพะสุด) อดีตผู้พิพากษาหนึ่งในผู้เข้าฟังปาฐกถาครั้งนี้ได้เขียนจดหมายถึงพุทธทาสภิกขุเพื่อขอให้ท่านขยายความปาฐกถาที่กล่าวว่าพุทธองค์ทรงเป็นภูเขากันหิมาลัย ถ้าเช่นนั้นแล้วการเคารพในตัวเองเป็นการบังนิพพานเช่นนั้นหรือ นอกจากนี้พระทีปย์ปริยญาตั้งคำถามต่อหลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานตามที่พุทธทาสภิกขุกล่าวว่าการฝึกจิตให้กลับไปสู่สภาวะจิตเดิมที่แท้เป็นสิ่งที่แม้แต่เด็กก็สามารถปฏิบัติได้ ดังนั้นแล้วความรู้ทางพุทธศาสนาจากการเพ่งจิตเช่นนั้นหรือ ดังความในจดหมายที่เขียนเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2491 ความว่า

“...คำว่าจิตต์เดิมที่กล่าวในข้อ ๒-๔ ผมไม่เข้าใจว่าจิตต์อะไรได้มาจากไหน จะพอหาศัพท์ในพระสูตรหรือปรมัตถ์มาเรียกให้เข้าใจได้บ้างหรือไม่และจะชี้ที่เขาเรียกว่า ภวังคจิตต์หรือไม่ใช่ ขอได้โปรดกรุณาชี้แจงให้ทราบด้วยจะเป็นพระคุณ....”² (สะกดตามต้นฉบับ)

พุทธทาสภิกขุหนึ่งเคยต่อข้อข้องใจตรงกันข้ามพระทีปย์ปริยญา กลับเป็นฝ่ายร้อนใจจนกล่าวว่าพุทธทาสภิกขุเป็น “พระคอมมิวนิสต์”³ เมื่อปาฐกถาเรื่องนี้ตีพิมพ์ลงวารสารหนังสือพิมพ์พุทธศาสนา พระทีปย์ปริยญาได้จัดพิมพ์หนังสือโต้ตอบปาฐกถาและวิพากษ์วิจารณ์พุทธทาสภิกขุโดยมีการแจกจ่ายหนังสือเหล่านี้ไปตามวัดหรือสมาคมพุทธศาสนาต่าง ๆ⁴ หนังสือชื่อว่า “ระเบิดภูเขามหิมาลัย คำนข้อที่พุทธทาสภิกขุกล่าวเท็จใส่ร้ายพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ว่าเป็นภูเขามหิมาลัยบังไม่ให้เห็นพระนิพพาน” เป็นหนังสือที่พระทีปย์ปริยญาจัดพิมพ์โต้ตอบปาฐกถาของพุทธทาสภิกขุ พระทีปย์ปริยญาเล่าว่าการจัดพิมพ์หนังสือครั้งนี้เกิดขึ้นมาจากการพยายามพูดคุยกับพุทธทาสภิกขุอย่างสันติวิธี แต่พุทธทาสภิกขุไม่ยอมหยุดกระทำการลบหลู่ดูหมิ่นพระศาสนา กลับสอนให้ประชาชนเลิกนับถือในพระพุทธเจ้าเท่ากับเป็นการสั่งสอนให้ประชาชนเลิกนับถือพระพุทธศาสนา พระทีปย์ปริยญาเล่าว่าถ้าประชาชนไม่นับถือและ

¹ พุทธทาสภิกขุ. (2530). ภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม. ใน *ขุมนมปาฐกถาธรรม ชุด พุทธธรรม : บรรยาย ณ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2483- 2491*. หน้า 296.

² เอกสารจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา. (BIA7.1/15 (2/5) กล่อง 6). *จดหมายพระทีปย์ปริยญา*. หน้า 329.

³ พระประชา ปสนนธมโม (สัมภาษณ์). อรศรี งามวิทย์พงศ์ (บรรณาธิการ). (2546). *เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา : อดีตชีวิตประวัติของพุทธทาสภิกขุ*. หน้า 522.

⁴ ดู พระทีปย์ปริยญา. (2525). *ระเบิดภูเขามหิมาลัย คำนข้อที่พุทธทาสภิกขุกล่าวเท็จใส่ร้ายพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ว่าเป็นภูเขามหิมาลัยบังไม่ให้เห็นพระนิพพาน*. ใน *ห้าสิบปีสวนโมกข์ ภาคหนึ่ง เมื่อเขาพูดถึงเรา*.

ยึดติดพระพุทธเจ้าก็เท่ากับว่าคนๆ นั้นเป็นเดียรถีย์ดังความว่า

“...พุทธศาสนิกชนี่รุนแรงกว่าเพราะนอกจากพูดด้วยวาจาแล้วยังโฆษณาหมิ่นประมาทพระองค์เป็นลายลักษณ์อักษรอีกด้วย...การติดพระพุทธเจ้านั้นมีคุณไม่ใช่มีโทษที่พุทธศาสนิกชนกล่าวว่าเป็นโทษจึงเป็นเท็จและพวกเราถ้าไม่ติดพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ก็เป็นมิจฉาทิฐิกันเท่านั้น ถ้าไม่ติด คีล สมาธิ ปัญญาที่เป็นเดียรถีย์นอกพระศาสนาไปเท่านั้น...”¹

ในคราวเดียวกันนี้พระทิพย์ปริญาได้ทำหนังสือเสนอให้ทางมหาเถรสมาคมลงโทษพุทธศาสนิกชน พระทิพย์กล่าวหาพุทธศาสนิกชนด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์ เนื่องจากมีการติดต่อกับนายปรีดี พนมยงค์เป็นประจำ² ข้อกล่าวหานี้มีมูลไม่เพียงพอให้สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์เห็นพ้องกับพระทิพย์ปริญา ตรงข้ามกับสมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตรที่เชื่อคำกล่าวอ้างของพระทิพย์ปริญาว่าพุทธศาสนิกชนรับเงินคอมมิวนิสต์มาเพื่อพูดทำลายพระศาสนา³ พุทธศาสนิกชนวางเฉยต่อคำครหาที่กลุ่มพระสงฆ์และผู้ศึกษาอภิธรรมมีต่อท่าน จนกระทั่งพระสงฆ์ผู้ใหญ่หลายฝ่ายมีท่าทีเชื่อตามคำกล่าวของพระทิพย์ปริญา สัญญา ธรรมศักดิ์เขียนจดหมายมาแจ้งให้พุทธศาสนิกชนทราบว่าขณะนี้สมเด็จพระวันรัต เห็นพ้องกับคำกล่าวหาของพระทิพย์ปริญาว่าพุทธศาสนิกชนรับเงินจากคอมมิวนิสต์

สัญญา ธรรมศักดิ์กล่าวว่าตนมีโอกาสได้พบกับสมเด็จพระวันรัต และเจ้าคุณธรรมไตรโลกย์ ในงานศพที่วัดหัวลำโพง สมเด็จพระวันรัต กล่าวว่าพุทธศาสนิกชนไม่ดีหลายครั้งว่าพุทธศาสนาไม่มีประโยชน์กับประชาชน พระทิพย์ปริญาพบกับท่านได้กล่าวว่าพุทธศาสนิกชนติดต่อกับปรีดี พนมยงค์และรับเงินจากคอมมิวนิสต์พร้อมกล่าวว่าสมเด็จพระวันรัต ในฐานะประธานฝ่ายมหานิกายควรจะจัดการกับพุทธศาสนิกชนเพื่อไม่ให้เป็นการเสียหายต่อคณะสงฆ์ ดังความในจดหมายที่เขียนเมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2492 ความว่า

“...สมเด็จพระวันรัตฯ : ว่าท่านพุทธศาสนิกชนไม่ดีที่จุฬาลงกรณ์ก็คราวหนึ่งแล้วว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้ช่วยอะไรเลย...พระทิพย์ปริญาไปกระซิบบอกเพนความลับว่าท่านพุทธศาสนิกชนได้เงินจากคอมมิวนิสต์และเกี่ยวข้องกับหลวงประดิษฐ์ และพระทิพย์ บอกกับท่านว่าพระพุทธศาสนิกชนอยู่ในคณะมหานิกาย สมเด็จพระวันรัต ก็เป็นประธานอยู่ในคณะนี้ ถ้าไม่จัดการอย่างไรกับพุทธศาสนิกชนเสียเวลานี้บ้านเมืองเข้าจัดการแล้วจะเสียชื่อไปอย่างมาก...ผมพูดกับสมเด็จพระวันรัต ว่าพระทิพย์ฯ เข้าใจผิดเรื่องคอมมิวนิสต์อะไร ผมหัวเราะโดยเห็นขันและว่าเพนไปไม่ได้แน่นอน...”⁴ (สะกดตามต้นฉบับ)

¹ พระทิพย์ปริญา. (2525). ระเบิดภูเขาที่มลายู คำนวณที่พุทธศาสนิกชนกล่าวเท็จใส่ร้ายพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ว่าเป็นภูเขาที่มลายูยังไม่ให้เห็นพระนิพพาน. ใน *ห้าสิบปีสวนโมกข์ ภาคหนึ่ง เมื่อเขาพูดถึงเรา*. หน้า 757-758.

² สัญญา ธรรมศักดิ์. (2550). *100 ปี ร้อยจดหมาย พุทธศาสนิกชน-สัญญา*. หน้า 277.

³ พระประชา ปสนนธมโม (สัมภาษณ์). อรศรี งามวิทยาพงศ์(บรรณาธิการ). (2546). *เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา : อดีตชีวิตประวัติดั้งเดิมของพุทธศาสนิกชน*. หน้า 225.

⁴ สัญญา ธรรมศักดิ์. (2550). *100 ปี ร้อยจดหมาย พุทธศาสนิกชน-สัญญา*. หน้า 276-277.

สัญญา ธรรมศักดิ์รับรองความชอบธรรมแทนพุทธทาสภิกขุว่าท่านไม่ได้ทำผิดพระธรรมวินัยสงฆ์ และไม่ได้มีเจตนาแอบแฝงในการเผยแพร่พุทธศาสนา การที่สหายธรรมรับรองความชอบธรรมของ พุทธทาสภิกขุเป็นเหตุผลส่วนหนึ่งที่คณะสงฆ์ไม่ดำเนินการลงโทษพุทธทาสภิกขุตามคำกล่าวอ้างของ พระทิพย์ปริญาณุ พุทธทาสภิกขุตอบจดหมายสัญญา ธรรมศักดิ์ว่าจดหมายของเขาทำให้ท่านทราบว่าเป็น ในกรุงเทพฯ มีผลตอบรับต่อปาฐกถาของท่านอย่างไร ท่านกล่าวว่าการศึกษาวิจัยการวิจารณ์ของพระทิพย์ปริญาณุ ส่งผลให้มีคนสนใจปาฐกถาธรรมเรื่องนี้มากขึ้น พุทธทาสภิกขุกล่าวว่าสังคมไทยกลัวคอมมิวนิสต์โดยที่ไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริง¹ พระทิพย์ปริญาณุดำเนินการหลายวิถีทางที่จะทำให้พุทธทาสภิกขุต้องโทษ ของอาบัติปาราชิกเป็นระยะเวลากว่า 3 ปี ตั้งแต่พ.ศ. 2491 -2493 การดำเนินการของพระทิพย์ปริญาณุ สร้างความกังวลใจต่อญาติธรรมของพุทธทาสภิกขุ พวกเขาประสงค์ให้พุทธทาสภิกขุเข้าไปพบพระสงฆ์ผู้ใหญ่ อย่าง สมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตติโสภณ) ในการเข้าพบสมเด็จพระวันรัต ฯ พุทธทาสภิกขุได้นัดหมาย ให้สัญญา ธรรมศักดิ์เข้าพบสมเด็จพระวันรัต ฯ พร้อมกับท่านเพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ แต่สัญญาไม่สามารถไปได้ เขากล่าวว่าถ้าตนเข้าพบสมเด็จพระวันรัต ฯ พร้อมพุทธทาสภิกขุจะส่งผลเสียมากกว่า สมเด็จพระวันรัต ฯ อาจจะ มองว่าพุทธทาสภิกขุพาพรรคพวกมาชม ตามความในจดหมายเขียนเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2493 ความว่า

“ ตามที่นัดจวน 4 โมงเย็นวันนี้ กระทบพะเอินติดธุระจำเป็นจริงๆ...กระทบจะ ไทรศัพท์ไปเรียนนายกพุทธสมาคมฯ ให้ไปกับท่านพระครู เราคิดกันมานานแล้วว่า ถ้าจะ ไปวัดเบญจมฯ ควรต้องให้นายกพุทธสมาคมไปด้วย...กระทบเองนั้นรู้สึกว้าวมืดๆ ท่านคง ไม่คิดว่าเปน “คนกลาง” เสียแล้ว ฉะนั้นถ้าหากจะให้ไปด้วยก็เท่ากับว่าท่านพระครูฯ พา “พรรคพวก” ไปด้วยต่างหาก ดั่งนี้นายกพุทธสมาคมฯ จึงเหมาะกว่ากระทบมาก ขอได้โปรดดำ ริห์...”² (สะกดตามต้นฉบับ)

ด้วยเหตุนี้พระศาสนาโสภณญาติธรรมฝ่ายสงฆ์เป็นผู้พาท่านเข้าพบสมเด็จพระวันรัต เพื่อปลดเปลื้อง ข้อครหาต่างๆ ที่ทำให้คณะสงฆ์ไม่ดำเนินการตามคำกล่าวอ้างของพระทิพย์ปริญาณุที่ไม่มีหลักฐานเพียงพอ พระศาสนาโสภณเป็นญาติธรรมสงฆ์คนสำคัญที่สนับสนุนให้พุทธทาสภิกขุเข้ามาดำเนินงานในส่วนงาน บริหารคณะสงฆ์ภาคใต้ พระศาสนาโสภณเป็นเพื่อนกับอาของพุทธทาสภิกขุท่านเข้าใจความคิดของ พุทธทาสภิกขุในการเผยแพร่พุทธศาสนา³

แม้พุทธทาสภิกขุกล่าวผ่านจดหมายไปยังสัญญา ธรรมศักดิ์ว่าท่านไม่เป็นกังวลต่อคำครหา แต่ในบันทึกรายวันของท่านสะท้อนให้เห็นความกังวลต่อผลของปาฐกถาที่ไม่เป็นไปตามตั้งใจหวัง ท่านต้องการให้การปาฐกถาธรรมในครั้งนี้กระตุ้นให้พุทธศาสนิกชนไทยหันมาสนใจพุทธศาสนามากขึ้น แต่กลับกลายเป็นว่ามีผู้วิพากษ์วิจารณ์การกระทำของท่านมากกว่าที่กลายเป็นผลเสียมากกว่าดี ตามความ ในสมุดบันทึกส่วนตัวเมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2492 ความว่า

¹ แหล่งเดิม. หน้า 276 -277.

² แหล่งเดิม. หน้า 285.

³ Tonomi Ito. (2012). *Modern Thai Buddhism and Buddhadasa Bhikkhu : a social history.* pp.184.

“นับแต่หนังสือ “ภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม ได้โฆษณาไปแล้ว ๒-๓ การพิมพ์โฆษณา ได้มีผู้วิพากษ์วิจารณ์กันเป็นอันมาก กระทั่งเขียนคำนี้, เช่น พระทิพย์ปริญาเป็นต้น บางคนเขาตำว่า. ข้าพเจ้ากำลังพยายามทำประโยชน์แก่ประชาชนเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ อีกหลายท่าน การแสดงปาฐกถานี้ก็ด้วยมุ่งหมายอย่างนั้น ฉะนั้นการที่เขาตำว่าข้าพเจ้า หรือแม้ตำว่าข้าพเจ้าทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เนื่องจากการแสดงปาฐกถานั้น, เป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าถือว่าอาจเพราะปาฐกถานั้นเกิดไม่เป็นประโยชน์ตามที่ข้าพเจ้าคิดก็อาจเป็นไปได้ โดยความไม่รู้เท่าถึงการของข้าพเจ้า...ข้าพเจ้าจะได้ทำการทบทวนพินิจพิเคราะห์สิ่งที่ข้าพเจ้ายื่นให้แก่ประชาชนนั้นอีกครั้งหนึ่ง ว่าเป็นโทษหรือเป็นคุณโดยละเอียด...”¹ (สะกดตามต้นฉบับ)

หลังการปาฐกถาธรรมที่พุทธสมาคมครั้งนี้พุทธศาสนิกชนหยุดแสดงปาฐกถาธรรมที่สมาคมแห่งนี้ เนื่องจากอยู่ในช่วงเวลาของความขัดแย้งและข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่มีต่อท่าน ท่านไม่รับนิมนต์จากพุทธสมาคม รวมแล้วเป็นระยะเวลาเกินกว่า 16 ปี ผลของข้อกล่าวหาที่พระทิพย์ปริญามีต่อพุทธศาสนิกชนส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงของพุทธศาสนิกชนให้เข้าไปพัวพันข้อหาการเมือง

ญาติธรรมของพุทธศาสนิกชนมีบทบาทในการสร้างการยอมรับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก นอกจากพวกเขาสนับสนุนพระสงฆ์ให้มีโอกาสมาแสดงความสามารถในสังคมกรุงเทพฯ เป็นการเปิดพื้นที่ให้พุทธศาสนิกชนทำความรู้จักและมีปฏิสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มปัญญาชนไทยในทศวรรษ 2470 พุทธศาสนิกชนเผยแพร่องค์ความรู้พุทธศาสนาด้วยวิธีการก้าวหน้าที่ทำลายต่อจารีตในการศึกษาพุทธศาสนา จนก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มผู้ศึกษาพุทธศาสนาที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการของพุทธศาสนิกชน สหายนธรรมได้รับรองความชอบธรรมของพุทธศาสนิกชนกับผู้ปกครองสงฆ์ใหญ่ที่มีท่าทีเคลือบแคลงสงสัย พวกเขาได้แก้ต่างแทนพระสงฆ์ที่พวกเขาศรัทธา เท่ากับเป็นการรับรองความถูกต้องของพุทธศาสนิกชนในการตีความพุทธศาสนาว่า องค์ความรู้ที่ท่านเผยแพร่เป็นคำสอนของพระพุทธองค์ที่แท้จริง ส่งผลให้แนวคิดของพุทธศาสนิกชนได้รับการยอมรับและเผยแพร่ไปในสังคมวงกว้าง

2. การสร้างการยอมรับพุทธศาสนิกชนในบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์ในยุคสงครามเย็น

ภายใต้บริบทการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญาติธรรมได้พยายามชี้แนะแนวคิดทางการเมืองแก่พุทธศาสนิกชนให้เป็นกระบอกเสียงทางความคิดในการต่อสู้กับกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้าม เนื่องจากในบริบทการเมืองไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดเรื่องสังคมนิยมได้รับการเผยแพร่สู่สาธารณชนผ่านสิ่งพิมพ์ ขณะที่ความคิดการเมืองสังคมนิยมกำลังเฟื่องฟูภายใต้ระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่จัดให้มีการเลือกตั้งด้วยระบบพรรคการเมืองทั่วประเทศเป็นการเปิดโอกาสให้นักการเมืองที่มีแนวคิดสังคมนิยมสามารถเข้ามามีบทบาทในการเมืองไทย จนนำไปสู่การผลักดันให้ยกเลิกพระราชบัญญัติควบคุมคอมมิวนิสต์ ในพ.ศ. 2489 ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้ผลักดันให้เกิด

¹ เอกสารจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. (BIA4.1/3 กลอง 1). *บันทึกรายวัน พ.ศ. 2492*. หน้า 111-112.

การยกเลิกร่างพระราชบัญญัติในครั้งนี้เป็นผลสำเร็จ¹ ซึ่งส่งผลต่อผู้นิยมความคิดการเมืองสังคมนิยมที่สามารถก่อตั้งพรรคการเมืองมีแนวคิดการเมืองแบบสังคมนิยมถูกต้องตามกฎหมาย แต่เหตุการณ์กลับตาลปัตรเมื่อเกิดรัฐประหารในพ.ศ. 2490 ได้มีการดำเนินนโยบายเอาใจอเมริกา เช่น การส่งทหารไทยเข้าร่วมสงครามเกาหลี² รัฐบาลเริ่มมองว่ากลุ่มการเมืองสังคมนิยมเป็นปัญหาสำคัญ เมื่อกลุ่มการเมืองสังคมนิยมร่วมมือในการดำเนินการช่วยเหลือชาวนาที่ประสบภัยธรรมชาติและ การขูดรีดของนายจ้างที่กระทำต่อกรรมกร ประกอบกับการแทรกแซงการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่อเมริกาเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์การเงินแก่ไทย หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจตกต่ำ สหรัฐอเมริกาเข้ามาช่วยเหลือไทยด้วยการให้เงินสนับสนุนรัฐบาลมากกว่า 75 ล้านดอลลาร์สหรัฐ³ โดยหวังผลตอบแทนว่าไทยจะต่อต้านการแพร่ขยายลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชีย การยกเลิกร่างพระราชบัญญัติเป็นอันโมฆะตามมาด้วยการไล่ล่ากลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลเช่น นายปรีดี พนมยงค์ที่ถูกตั้งข้อหาคอมมิวนิสต์

แม้บรรยากาศทางการเมืองในช่วงเวลานั้นไม่เอื้อให้พรรคการเมืองสังคมนิยมเข้ามามีบทบาทตามกฎหมาย ช่วงเวลาเดียวกันนี้ที่ความคิดการเมืองสังคมนิยมได้ถูกส่งผ่านไปสู่อาจารย์ผ่านสิ่งพิมพ์ปัญญาชนกลุ่มหนึ่งได้ร่วมกันเผยแพร่การเมืองสังคมนิยมผ่านสิ่งพิมพ์ที่ชื่อว่าอักษรสาส์น⁴ ความเฟื่องฟูของแนวคิดทางการเมืองสังคมนิยมก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองเช่นกรณีขบวนการสันติภาพและการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เรียกร้องให้เกิดความเท่าเทียม การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มการเมืองสังคมนิยมได้วิพากษ์วิจารณ์การบริหารประเทศของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินนโยบายกักคอมมิวนิสต์เพื่อเอาใจสหรัฐฯ พร้อมไปกับการกำจัดศัตรูทางการเมืองของตน⁵ รัฐบาลต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ด้วยการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ที่วิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานของรัฐพร้อมจับกุมเจ้าของโรงพิมพ์ ช่วงเวลาเดียวกันนี้ที่รัฐบาลได้โฆษณาชวนเชื่อถึงความชั่วร้ายของภัยคอมมิวนิสต์ที่กำลังคุกคามความเป็นชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ของไทย พร้อมกันนั้นรัฐบาลได้ผลักดันร่างพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ที่สามารถจับกุมผู้ต้องสงสัยหรือกลุ่มบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล

รัฐบาลพยายามสร้างความชอบธรรมจากประชาชนให้สนับสนุนนโยบายต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ รัฐบาลได้นำหนึ่งในเอกลักษณ์ของชาติไทยอย่างพุทธศาสนามาเป็นสถาบันรองรับความชอบธรรมและขยายฐานเสียงในการดำเนินนโยบายทางการเมือง โดยเชื่อว่าพลังจารีตนิยมอย่างสถาบันศาสนาจะเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงภายในประเทศ ด้วยโครงสร้างหน้าที่ของสถาบันสงฆ์ที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับสถาบันอื่นๆ ในสังคม⁶ ประกอบกับสถาบันสงฆ์เป็นสถาบันแห่งความดีที่ล้วนประกอบด้วยภิกษุสงฆ์ผู้มีวัตรปฏิบัติอันดีงามและเป็นที่เคารพของประชาชนเป็นการง่ายที่สถาบันสงฆ์จะมีความน่าเชื่อถือมากกว่า มหาเถระสมาคมร่วมมือกับรัฐบาลในการดำเนินนโยบายทางการเมือง

¹ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2534). *แผนชิงชาติไทย*. หน้า 274-275.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 292 -293.

³ คริส เบเคอร์. ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2558). *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*. หน้า 225.

⁴ ดู สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2534). *แผนชิงชาติไทย*.

⁵ คริส เบเคอร์. ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2558). *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*. หน้า 226.

⁶ สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2522). *ความขัดแย้งทางการเมืองและบทบาทของพระสงฆ์*. หน้า 2.

ผ่านการเทศนาสั่งสอนประชาชนตัวอย่างเช่น โครงการพระธรรมทูต, โครงการพระธรรมจาริก¹

ขณะที่รัฐบาลดำเนินนโยบายทางการเมืองในการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่ทรงประสิทธิภาพในการต่อต้านกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามรัฐ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เองที่พุทธศาสนิกชนได้รับเลือกให้ทำหน้าที่หัวหน้าองค์กรเผยแผ่ประจำภาค 5 (ภาคใต้) โดยมีกิจนิมนต์ให้ท่านเดินทางแสดงธรรมบรรยายในจังหวัดภาคใต้พร้อมกับข้าราชการไทยผู้เป็นตัวแทนรัฐบาลอย่างพระยามรฤทธิธำรงค์ หนึ่งในญาติธรรมของพุทธศาสนิกชน พระยามรฤทธิธำรงค์ได้พยายามชี้แนะหัวข้อธรรมบรรยายที่ชี้ให้เห็นถึงความชั่วร้ายและความน่ากลัวของคอมมิวนิสต์ ดังเช่นในจดหมายของ พระยามรฤทธิธำรงค์ผู้ดูแลและควบคุมหัวข้อการแสดงธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของรัฐบาลในการควบคุมข้าราชการท้องถิ่น ดังความในจดหมายที่ท่านต้องการให้พุทธศาสนิกชนแสดงธรรมบรรยายให้เห็นว่าพระพุทธานุศาสนาคือสิ่งที่สูงส่งถูกต้องกว่าลัทธิคอมมิวนิสต์ตามจดหมายวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2493 ความว่า

“...ตามที่กระผมได้กราบนิมนต์ได้ทำให้แสดงให้เห็นชัดให้ข้าราชการและประชาชนฟังนั้น จะเพาะข้าราชการกระผมปรารถนาให้ได้ทำแสดงธรรมไปในแนวเปรียบเทียบลัทธิคอมมิวนิสต์ กับพระพุทธานุศาสนา ชี้ให้เห็นความแตกต่างว่าอุดมคติในพระพุทธานุศาสนาสูงกว่าและวิเศษกว่าลัทธิคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้กระผมต้องการอัดสำเนาอรุณาธิบายส่งไปยังกระทรวงมหาดไทย...”² (สะกดตามต้นฉบับ)

นัยยะสำคัญที่รัฐบาลเลือกให้พุทธศาสนิกชนเป็นตัวแทนของรัฐบาลไทยในการทำหน้าที่อบรมข้าราชการและประชาชนในภาคใต้ เนื่องจากพุทธศาสนิกชนเป็นสงฆ์ที่มีภูมิลำเนาอยู่ภาคใต้และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักสามารถเข้าถึงประชาชนในท้องถิ่นภาคใต้ได้ดีกว่าข้าราชการจากกรุงเทพฯ รัฐบาลได้แสดงความคาดหวังให้พุทธศาสนิกชนตรวจสอบพฤติกรรมของข้าราชการในท้องถิ่นว่ามีท่าทีต่อต้านรัฐบาลหรือไม่ โดยกำหนดหัวข้อรายงานบันทึกการเดินทางเทศนาในภาคใต้แก่พุทธศาสนิกชน ในบันทึกส่วนตัวพุทธศาสนิกชนกล่าวถึงหัวข้อที่ท่านจะต้องรายงานให้ทางราชการทราบดังคร่าวๆ ดังนี้

“เรื่องที่จะต้องรายงาน 1.การเดินทางการต้อนรับและเจ้าหน้าที่ติดต่อ 2.จำนวนคนฟังและสถานที่...6.ข้าราชการกระดากในการรับสัส ฯลฯ ไม่รู้เรื่องที่สมควร...”³

พุทธศาสนิกชนเขียนบันทึกประจำวันเกี่ยวกับการเดินทางไปแสดงธรรมบรรยายในที่ต่างๆ รวมทั้งสังเกตพฤติกรรมของข้าราชการและผู้ร่วมฟังธรรมบรรยาย ดังข้อความที่ท่านเขียนไว้เมื่อคราวเดินทางไปแสดงธรรมบรรยายที่ภูเก็ตและจังหวัดพังงา เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2494 ความว่า

¹ แหล่งเดิม, หน้า 3.

² เอกสารจดหมายเหตุพุทธศาสนิกชน (BIA7.1/28 (2/2) กล่อง 12). จดหมาย พระยามรฤทธิธำรงค์, หน้า 172.

³ เอกสารจดหมายเหตุพุทธศาสนิกชน (BIA4.1/5 กล่อง 2). บันทึกประจำวันพ.ศ. 2494, หน้า 194.

“...แสดงธรรมอบรมข้าราชการที่ศาลากลางมีข้าราชการราว ๖๐ นาย มีเหตุแปลกๆ คือมีคนแก่งัดตให้ตั้งเมื่อคุณวิบูลย์กำลังบรรยาย จนข้าหลวงบันดลโทษะ มีอะไรหลายอย่าง que แสดงว่าข้าราชการผู้น้อยที่นี้ยังป่าเถื่อน...”¹

พุทธทาสภิกขุทราบว่าเป็นเครื่องมือทางการเมือง ท่านกล่าวไว้ภายหลังในบันทึกส่วนตัวเมื่อ พ.ศ. 2495 เกี่ยวกับการเดินทางเทศนาของพระสงฆ์ที่มีวัตถุประสงค์ต่างจากในสมัยพุทธกาล เพราะตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มนักการเมือง ดังความในบันทึกเมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2495 ความว่า

“...คนสมัยนี้ตกอยู่ในใต้อิทธิพลทางการเมืองหรือผลทางวัตถุกันมากเกินไป จนถึงกับมีแผนการที่จะใช้พระที่กำลังเดินจาริกไป...ให้เป็นเครื่องมือสำหรับแสวงผลประโยชน์ตนได้ทุกเมื่อ ข้าพเจ้าเองเคยถูกวางหลุมดักสำหรับตั้งตัวไปทำการเทศนา เพื่อประโยชน์ของผู้เล่นการเมืองบางคนมาแล้วแต่โชคยังดีที่มีอะไรแสดงให้รู้เสียทุกคราว... (สะกดตามต้นฉบับ)”²

หลังจากที่พุทธทาสภิกขุบรรยายเรื่องนี้ผ่านบันทึกส่วนตัวพุทธทาสภิกขุตัดสินใจยุติบทบาทในการทำหน้าที่เผยแผ่ประจำภาค 5 ด้วยเหตุผลที่ให้แก่ทางคณะสงฆ์ปกครองว่าตนเองอยากจะเป็นนักวิชาการมากกว่าการเป็นนักปกครอง

ขณะที่ญาติธรรมกลุ่มข้าราชการพยายามชี้แนะแนวคิดทางการเมืองให้พุทธทาสภิกขุเป็นฐานเสียงในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลเพื่อต่อกรกับกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้าม กลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าได้พยายามโน้มน้าวให้พุทธทาสภิกขุเห็นความดีของการเมืองสังคมนิยม ประเสริฐ ทรัพย์สุนทรเขียนจดหมายที่บอกเล่าความสำคัญของสังคมนิยมที่มีความสอดคล้องกับหลักการพุทธศาสนา พุทธทาสภิกขุควรจะศึกษาเพราะจะทำให้เข้าใจสังคมนิยมได้มากขึ้นดังความในจดหมาย ความว่า

“เรียน ท่านที่เคารพ ยิ่งศึกษาลัทธิคอมมิวนิสต์มาก ๆ ยิ่งได้พบของแปลก ๆ ยิ่งขึ้น อยากให้ท่านได้ศึกษาเสียเถิดเป็นลัทธิการเมืองลัทธิเดียวที่คลุกเคล้าอยู่กับธรรมชาติ เช่นเดียวกับพุทธศาสนา มีหลักทฤษฎีซึ่งศึกษามาจากธรรมชาติทั้งนั้น...ผมคิดว่าท่านจะต้องศึกษาลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นแน่นอน มิฉะนั้นก็จะขาดวิชาแขนงสำคัญแขนงหนึ่งของโลกไป ดูเหมือนคนไทยที่เข้าใจคอมมิวนิสต์อย่างดีนั้นจะมีไม่มากกว่าคนในโลกที่เข้าใจทฤษฎีแห่งสัมพันธวิทยาของไอส์ไตน์...ผมจะหาเวลามาคุยเรื่องนี้กับท่านต่อไป”³
(สะกดตามต้นฉบับ)

¹ แหล่งเดิม. หน้า. 107.

² เอกสารจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา. (BIA4.3/14 กลอง 2). บันทึกนึกได้อเอง 2495. หน้า 93.

³ เอกสารจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา. (BIA 7.1/13(3/6). จดหมาย ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร. หน้า 671.

นอกจากพยายามโน้มน้าวให้พุทธทาสภิกขุสนใจในการศึกษาลัทธิคอมมิวนิสต์ผ่านทางจดหมายแล้ว ประเสริฐได้ส่งหนังสือเกี่ยวกับสังคมนิยมมาให้พุทธทาสภิกขุศึกษาหลายเล่มเช่นเรื่อง communist manifesto (ภาษาอังกฤษ), Dialectical materialism, The social welfare¹ และเมื่อประเสริฐมาปฏิบัติธรรมที่สวนโมกข์เขาได้สนทนากับพุทธทาสภิกขุเกี่ยวกับเรื่องสังคมนิยมเป็นการส่วนตัว

ผู้วิจัยไม่อาจทราบว่พุทธทาสภิกขุแสดงความคิดเห็นอย่างไรต่อแนวคิดทางการเมืองสังคมนิยมกับประเสริฐ เนื่องจากไม่พบสำเนาจดหมายตอบกลับจากพุทธทาสภิกขุ แต่ผู้วิจัยพบว่าพุทธทาสภิกขุทำเครื่องหมายเน้นย้ำข้อความ² ในจดหมายด้วยการขีดเส้นใต้บางข้อความที่แสดงให้เห็นความสนใจรายละเอียดของเรื่องนั้นๆ ดังความในจดหมายเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2490 ความว่า

“...ในปัจจุบันนักศาสนาเริ่มหันมาสนใจต่อ social welfare มากขึ้น นับเป็นความเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ ทั้งนี้ได้หมายความว่าเป็นการทำลายศาสนา แต่หากเป็น Development ของศาสนาหรือให้ศาสนาได้แสดงบทบาทที่แท้จริง (Proper role) นั้นเอง ผมเชื่อว่าเหตุการณ์เช่นนี้คงจะเกิดขึ้นในวงการพุทธศาสนาของเราเช่นกัน แต่สำหรับผู้ที่ปักจมอยู่ในความคิดเก่าๆ คงไม่อาจจะเห็นดีเห็นงามไปด้วยได้ ฉะนั้นการต่อสู้ในวงการศาสนาระหว่างนักศาสนาที่ก้าวหน้ากับนักศาสนาที่ล้าหลังจะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้... (ข้อความถูกขีดเส้นใต้โดยพุทธทาสภิกขุ)”³

การไม่ทำสำเนาจดหมายตอบกลับประเสริฐ ทรัพย์สุนทรหรืออาจจะจัดทำสำเนาเก็บไว้เมื่อแรก แต่เมื่อรัฐบาลออกกฎหมายภัยคอมมิวนิสต์ พุทธทาสภิกขุทิ้งเอกสารเหล่านี้ เพราะแม้แต่หนังสือที่ยืมประเสริฐมา พุทธทาสภิกขุกล่าวว่าเมื่อท่านทราบว่ารัฐบาลออกกฎหมายควบคุมท่านได้ปรึกษาญาติธรรมผู้เป็นทนายและยกหนังสือเหล่านั้นให้แก่เขา แม้เราจะไม่อาจทราบได้ว่าพุทธทาสภิกขุแสดงทรรศนะของท่านอย่างไรต่อแนวคิดการเมืองสังคมนิยม แต่เราก็ทราบว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดการเมืองสังคมนิยม⁴ ปรากฏในเวลาต่อมาท่านได้นำความรู้พื้นฐานในเรื่องสังคมนิยมมาประยุกต์ในงานเขียนของท่านอย่างเรื่อง พุทธศาสนากับสังคม, ธัมมิกสังคมนิยม

ท่ามกลางการต่อสู้แนวคิดทางการเมืองประชาธิปไตยและสังคมนิยม ญาติธรรมของพุทธทาสภิกขุพยายามสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุผ่านการเผยแพร่ผลงานประพันธ์ของท่านที่สนับสนุนบทบาททางการเมืองของพวกเขา พวกเขาเอาชื่อของพุทธทาสภิกขุมาเป็นฐานเสียงที่สร้างความเรียบร้อยในสังคมไทย กลุ่มญาติธรรมของท่านเชื่อว่าธรรมะเป็นสิ่งที่แก้ปัญหาให้แก่สังคม พร้อมกับพยายามชี้แนะแนวคิดทางการเมืองแก่พุทธทาสภิกขุ ความหลากหลายของญาติธรรมนี้มีส่วนทำให้แต่ละฝ่ายพยายามจะโน้มน้าวให้พุทธทาสภิกขุโน้มเอียงแนวคิดทางการเมืองไปตามสิ่งที่ตนเลือกและคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุด

¹ แหล่งเดิม. หน้า 683.

² จากประสบการณ์ในการทำงานที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ผู้เขียนพบว่าพุทธทาสภิกขุจะทำสัญลักษณ์เหมือนกันกับหนังสือและสิ่งพิมพ์ครอบครองของท่าน ด้วยการขีดปากกาสีแดงขีดเส้นใต้ และทำเครื่องหมายต่างๆ ในหนังสือและเอกสารที่ท่านอ่าน

³ เอกสารจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. (BIA 7.1/13(3/6). จดหมาย ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร. หน้า 679.

⁴ Tonomi Ito. (2012). Ibid. pp.169 - 170.

จากการพยายามใหม่แนวความคิดทางการเมืองของญาติธรรมผ่านทางจดหมายดูเหมือนจะไม่ประสบความสำเร็จ พุทธทาสภิกขุสามารถจัดการความสัมพันธ์ของท่านกับความหลากหลายทางแนวความคิดการเมืองของญาติธรรมด้วยวิธีการที่ท่านไม่ตอบจดหมายเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองเลยแม้แต่ฉบับเดียว ท่านเลือกที่จะนิ่งเฉยและไม่แสดงความคิดเห็นต่อแนวความคิดทางการเมืองใดๆ ผ่านทางจดหมาย เมื่อท่านได้รับจดหมายจากญาติธรรมที่ขอความร่วมมือกับกลุ่มแนวความคิดการเมืองต่างๆ พุทธทาสภิกขุก็มักจะแสดงทัศนคติทางการเมืองของท่านผ่านทางบทสนทนาที่สะท้อนให้เห็นว่าสำหรับท่านแล้วแนวความคิดทางการเมืองไม่ใช่ประเด็นสำคัญต่อการเผยแพร่พุทธศาสนาและไม่ใช่อะไรสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ในทางตรงข้ามแนวความคิดทางการเมืองกลับเป็นกิเลสที่ก่อให้เกิดปัญหาตามมาในสังคมไทยทั้งก่อให้เกิดสงครามและการหลงใหลวัตถุนิยม

สรุป

ญาติธรรมของพุทธทาสภิกขุมีบทบาทสำคัญในการสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุจากการวิพากษ์วิจารณ์ พุทธทาสภิกขุที่ส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงและภาพลักษณ์ของท่านให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับประเด็นทางการเมือง การกล่าวหาพุทธทาสภิกขุด้วยข้อหาที่ร้ายแรงจนทำให้พระสงฆ์ปกครองกังวลและสงสัยในท่าทีของพุทธทาสภิกขุ ญาติธรรมของพุทธทาสภิกขุมีบทบาทอย่างมากในการรับรองความชอบธรรมของพุทธทาสภิกขุ จากบทบาทและสถานะทางสังคมของกลุ่มสหายธรรมทำให้ความน่าเชื่อถือของพุทธทาสภิกขุดูมีน้ำหนัก อีกทั้งยังเป็นการรับรองความชอบธรรมที่มาจากเจตนาบริสุทธิ์ในการตีความพุทธศาสนาที่ส่งผลดีต่อการเผยแพร่แนวคิดของพุทธทาสภิกขุให้ได้รับการยอมรับจากสงฆ์ผู้ปกครองในมหาเถรสมาคมและสังคมไทย

ความหลากหลายในกลุ่มญาติธรรมที่มีแนวความคิดทางการเมืองแตกต่างกัน ท่ามกลางบริบทความขัดแย้งทางการเมืองในยุคสงครามเย็นญาติธรรมของท่านทั้งสองฝ่ายได้พยายามสร้างการยอมรับพุทธทาสภิกขุในกลุ่มการเมืองของพวกเขาผ่านการชี้แนะให้พุทธทาสภิกขุร่วมมือและสนับสนุนแนวความคิดทางการเมืองของพวกเขา การกระทำของพวกเขาดังกล่าวยังส่งผลให้พุทธทาสภิกขุมีภาพลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มการเมืองทั้งสองฝ่าย ท้ายที่สุดแล้วพุทธทาสภิกขุได้วางตนเป็นกลางต่อแนวความคิดทางการเมืองดูจะเป็นทางหนึ่งที่ดีสอดคล้องกับวัตรปฏิบัติอันงดงามตามพระธรรมวินัยสงฆ์พร้อมไปกับการรักษาความสัมพันธ์กับกลุ่มญาติธรรมของตนที่มีแนวความคิดทางการเมืองที่หลากหลาย พุทธทาสภิกขุเลือกที่จะไม่ต่อต้านหรือปฏิเสธแนวคิดของผู้ใดทั้งสิ้นนั้นน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้แนวคิดและผลงานของพุทธทาสภิกขุได้รับการยอมรับจากกลุ่มญาติธรรมทั้งสองกลุ่มการเมือง

บรรณานุกรม

เอกสารชิ้นต้น

- เอกสารจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, *จดหมาย พระทีปย์ปริญาญา*, BIA 7.1/15 (2/5) กล่อง 6.
 _____, *จดหมาย พระยาอมรฤทธิ์อารัง*, BIA7.1/28 (2/2) กล่อง 12.
 _____, *จดหมาย ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร*, BIA 7.1/13 (3/6).
 _____, *บันทึกกรายวัน พ.ศ. 2492*, BIA4.1/3 กล่อง 1.
 _____, *บันทึกกรายวัน พ.ศ. 2494*, BIA4.1/5 กล่อง 2.
 _____, *บันทึกนี้ก็ได้เอง 2495*, BIA4.3/14 กล่อง 2.

เอกสารภาษาไทย

- พุทธทาสภิกขุ. (2530). *ชุมนุมปาฐกถาธรรม ชุดพุทธธรรม : บรรยาย ณ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2483-2491*. กรุงเทพฯ : ธรรมทานมูลนิธิ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2517). *ตุลาการิกธรรม: คำบรรยายหลักพุทธศาสนาอบรมผู้จะทรงโปรดเกล้าฯ เป็น ตุลาการ เล่มที่ 1*. กรุงเทพฯ : ธรรมทานมูลนิธิ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2535). *ชุมนุมปาฐกถาชุดพุทธธรรม*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- พุทธทาส อินทปัญญา; และ สัจญญา ธรรมศักดิ์. (2550). *100 ปี ร้อยจดหมาย พุทธทาส-สัจญญา*. กรุงเทพฯ : แพลนเน็ตเดอริส.
- พระประชา ปสนนธมโม (สัมภาษณ์); และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (บรรณาธิการ). (2546). *เล่าไว้เมื่อวัย สันถยา : อดีตชีวิตของพุทธทาสภิกขุ*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระประชา ปสนนธมโม บรรณาธิการ. (2529). *ภาพชีวิต 80 ปี พุทธทาสภิกขุ : มิติใหม่ของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป.
- พระดุลยพากษ์สุวัฒน์. (2553). *สาส์นสมเด็จฯ กับพุทธทาส และดุลยพากษ์สุวัฒน์*. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- ทำสีบปีสวนโมกข์ ภาคหนึ่ง เมื่อเขาพูดถึงเรา. (2525). กรุงเทพฯ : สวนอุสมมูลนิธิ.
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2534). *แผนชิงชาติไทย*. กรุงเทพฯ : สมาพันธ์.
- คริส เบเคอร์, ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2558). *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2522). *ความขัดแย้งทางการเมืองและบทบาทของพระสงฆ์*. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- อนุสรณ์ในงานเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์. (2511). พระนคร : โรงพิมพ์ดุสิตสัมพันธ์.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Suniti Kumar Chatterji. (1952). *Maha Bodhi Society of India : diamond jubilee souvenir 1891-1951*. Calcutta : Maha Bodhi Society.
- Tomoni Ito. (2001). *Discussions in the Buddhist public sphere in twentieth - century Thailand : Buddhadasa Bhikkhu and his world. Dissertation, Ph.D. (Asian Studies)*. Australian National University. Photocopied.
- Suchira Payulpitack. (1991). *Buddhadasa's Movement : An Analysis of Its Origins, Development, and Social Impact*. Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der sozialwissenschaften, Universitat Bielefeld.